

OBRAZY A PREMENY KULTU SVÄTEJ KRVI VO WILSNACKU OD STREDOVEKU PO SÚČASNOSŤ

Alexandra Ballová

Forms and transformations of the cult of the Holy Blood in Wilsnack from the Middle Ages to present times

Abstract: The following study focuses on the development of the cult of the Holy Blood of Wilsnack in Northern Germany. This cult emerged in the late 14th century and centred on the three bloody hosts that appeared untouched in the ruins of a burned-down church, each supposedly with a drop of blood in its midst. Soon after their appearance, the town of Wilsnack became a significant place of veneration for medieval pilgrims. However, already at the turn of the 14th and 15th centuries, critics started to voice concerns about the truthfulness of the supposed miracles. The first part of this essay would discuss primary sources that provide supportive as well as critical views of the Wilsnack events. The support of the miracles is evident, especially in the papal letters of indulgences for Wilsnack pilgrims. On the other hand, critical voices came from some theologians, such as Nicholas of Cusa, Jan Hus and others. The essay would also debate the events' impact on late medieval society. In its second part, the essay will briefly discuss the transformation of the Holy Blood tradition of Wilsnack and how it is presented in contemporary local culture.

Key words: Germany, Wilsnack, Holy blood, pilgrimage, pilgrim badges, indulgences

Contact: Alexandra Ballová, MPhil, Ústav klasických štúdií Masarykovy Univerzity, alexa.ballova@gmail.com

Mesto Bad Wilsnack, ležiace v nemeckej spolkovej krajine Brandenbursko, je v súčasnosti navštevované najmä pre svoje termálne pramene. Prívlastok „Bad“ získalo v roku 1929. Od druhej polovice 20. storočia sú kúpele a s nimi spojený turizmus najvýznamnejším zdrojom financií pre toto neveliké mesto. Wilsnack sa však preslávil už oveľa skôr. Prvé písomné zmienky o ňom siahajú do roku 1383 a sú spojené s udalosťami, ktoré predznamovali osud mesta na nasledujúce storočia a významne prispeli k formovaniu európskej náboženskej kultúry neskorého stredoveku.

V priebehu 14. storočia malo Brandenbursko, podobne ako mnohé iné oblasti Svätej ríše rímskej, problémy s lúpežnými rytiermi¹. K potýčkam dochádzalo tak často, že v neskoršej historiografii začal byť fenomén lúpežnej nižšej šľachty považovaný za jeden z výrazných znakov nemeckého feudalizmu, a to najmä v dôsledku územného uspo-

riadania krajiny.² Počty lúpežných nájazdov stúpali najmä v období tzv. medzivládia, lat. *interregnum*, keď v dôsledku oslabenej centrálnej moci po smrti panovníka či v prípade konfliktu viacerých záujemcov o trón nemala krajina stabilnú ústrednú autoritu. Konflikt oslabil i ríšsku justíciu a umožnil niektorým zemepánom uplatňovať na spravovaných územiach právo podľa vlastného uváženia. Toto neraz viedlo k výraznému zvyšovaniu daní, mýta či iných poplatkov, v niektorých prípadoch sa zemepán uchýlil i k priamemu lúpežníctvu³. Často na to využíval strategicky umiestnené pevnosti postavené popri riekach či v blízkosti významných stredovekých ciest.⁴

Udalosť, ktorej sa bude venovať táto práca, sa odohrala počas posledného z troch veľkých období medzivládia, po smrti panovníka Karola IV. v roku 1378. Medzi úmrtím panovníka a korunováciou jeho syna, posledného

¹ Niekedy nesprávne označovaní i ako lúpežní baróni. K problematike názvoslovnia, ako i histórie fenoménu v Nemecku pozri napr. Werner RÖÖSENER, Zur Problematik des spätmittelalterlichen Raubrittertums, in: Fest-schrift für Berent Schweineköper zu seinem siebzigsten Geburtstag, 1982, s. 469–488.

² Justine FIRNHABER-BAKER, Seigneurial Violence in Medieval Europe, in: The Cambridge World History of Violence, Cambridge, 2020, s. 258.

³ W. RÖSENER, Zur Problematik des spätmittelalterlichen Raubrittertums. s. 469–488.

⁴ Ako príklad môžeme uviesť hrad Plaue na rieke Havel patriaci bratom von Quitzow či hrad Prensberg patriaci rodine von Bülow.

Luxemburga Žigmunda za rímsko-nemeckého cisára prešlo 55 rokov,⁵ počas ktorých sa centrálna vláda ríše významne oslabil a prišlo k fragmentácii moci. Brandenbursko spadalo v tomto období do moci Luxemburgovcov, ktorí oblasť po krátkom konflikte prevzali od rodu Wittelsbachovcov a stali sa tak miestnymi markgrófmí.⁶ Hoci cisár Karol IV. Luxemburg neprejavoval záujem o správu oblasti a mala pre neho najmä politický a geografický význam, v roku 1373 vznikol z panovníkovej iniciatívy rukopis tzv. pozemkovej knihy, ktorá je z historiografického hľadiska zdrojom cenných informácií o právnom, zvykovom a ekonomickom usporiadaní neskorostredovekého Brandenburska.⁷ Okrem iného je v nej možné nájsť správy o mestách, ktoré disponovali tzv. *iudicium supremum*⁸, teda právom, ktoré im umožňovalo prakticky samostatnú prevádzku. Nezávislé fungovanie Brandenburska ticho toleroval i nezáujem vládnucej dynastie Luxemburgovcov. Tí síce boli faktickými markgrófmí oblasti, zdržiavali sa však ďaleko a o miestne dianie a spory nejavili prílišný záujem. Takéto podmienky viedli nielen k rozbrojom a ku konfliktom v rámci jednotlivých miest, napríklad pri voľbe konšelov do mestských zastupiteľstiev, no ako väčší problém sa ukázali práve niektorí príslušníci nižšej šľachty. V dôsledku absencie priameho dozoru panovníka či inej lokálnej autority začalo dochádzať k ozbrojeným konfliktom a násilnostiam medzi jednotlivými šľachticmi.

V našom prípade predchádzal skúmaným udalostiam konflikt medzi barónom Heinrichom von Bülow z Mecklenburgu, známym ako Grotekop⁹ a miestnym duchovným, biskupom z Havelbergu Dietrichom Manom. Z dochovaných zdrojov nie je jasné, čoho sa konflikt týkal, avšak v roku 1383 vyeskaloval do otvorene lúpežného ťaženia zo strany spomenutého baróna. V priebehu niekoľkých mesiacov

Heinrich vyraboval a vypálil viacero dedín, mestečiek a usadlostí, ktoré spadali pod havelberskú diecézu, respektíve s ňou mali blízke ekonomické styky. Dňa 15. augusta toho roku sa Heinrich dostal i do mestečka Wilsnack. Pravdepodobne využil neprítomnosť miestneho farára Johanna Calbuza, ako i veľkej časti miestneho obyvateľstva, ktoré sa práve zúčastňovalo na cirkevnom podujatí v Havelbergu.¹⁰ Heinrich mesto vyplienil a podpálil. Po návrate obyvateľov už ležalo v ruinách a väčšinu budov nebolo možné zachrániť. V ruinách bol i miestny kostol a neprežila ani väčšina interiérovej výzdoby a vybavenia. Podľa dochovaných zdrojov mal farár pod troskami oltára nájsť skrinku, v ktorej boli uložené rezervné konsekrované hostie. Tie boli uschované pre prípad neočakávanej udalosti, napríklad keď si farára k sebe povolal ťažko chorý človek.¹¹ Farár však bol pôvodne presvedčený, že i tieto hostie boli zničené požiarom, preto miesto opustil a spolu s ďalšími obyvateľmi, ktorí sa do svojich domovov nemohli vrátiť, odišiel prenocovať do neďalekej dedinky Gross Lüben.¹² Počas noci mal farár počuť hlas, ktorý mu našepkával, aby sa do zničeného Wilsnacku vrátil a v kostole odslúžil svätú omšu. Na druhý deň sa preto vybral naspäť do zničeného kostola a v sprievode niekoľkých roľníkov sa dostal až k ruinám niekdajšieho oltára. Na ňom mal farár objaviť obrus a na obruse tri hostie, ktoré predtým považoval za zničené. Hostie boli neporušené a uprostred každej bol červený flák, svedkami považovaný za Kristovu krv. Po odslúžení omše vzal farár nález do dediny Gross Lüben a upovedomil o ňom havelberského biskupa Dietricha Mana.¹³ Hoci miestne obyvateľstvo o zázračnej podstate nájdených hostí nemalo pochybností, nebolo zrejmé, či boli hostie už predtým skutočne konsekrované. Bolo preto potrebné, aby hostie konsekrovala vyššia cirkevná autorita a klaňajúci ľud sa tak nedopúšťal idolatrie. Biskup Dietrich

⁵ Karol IV. určil pred svojou smrťou v roku 1378 za svojho nástupcu na tróne českou i rímsko-nemeckou svojho syna Václava. Ten síce bol korunovaný ako český i rímsky kráľ, v dôsledku komplikovanej politickej situácie v krajine a konfliktov najmä s českou šľachtou však nikdy neprišlo na jeho korunováciu pápežom za rímsko-nemeckého cisára. Pápežská korunovácia bola v tých časoch nevyhnutná, aby bol panovník legítimný, preto sa Václav obvykle ani neuvádza medzi oficiálnymi cisármi a vzhľadom na jeho nečinnosť v týchto častiach ríše je toto obdobie považované za obdobie bez vlády.

Pozri napr. Jiří SPĚVÁČEK, Karel IV. Život a dílo (1316–1378), Praha 1979 a J. SPĚVÁČEK, Václav IV. (1361–1419), Praha 1986.

⁶ Francis Ludwig CARSTEN, Medieval Democracy in the Brandenburg Towns and its Defeat in the Fifteenth Century: The Alexander Prize Essay, in: Transactions of the Royal Historical Society, 1943, vol. 25, Londýn, s. 80.

⁷ Kniha sa dochovala v niekoľkých rukopisoch a ich neskorších edíciách. V texte sme čerpali z prvej edície z roku 1781: Ewald Friedrich von HERTZBERG, Landbuch des Churfürstenthums und der Mark Brandenburg, welches Kayser Carl IV. König von Böhmen und Marggraf zu Brandenburg, im Jahr 1375. anfertigen lassen; wie auch das Register des Landschosses einiger Creise der Churmark vom Jahr 1451.: Aus den in den Brandenburgischen Landes-Archiven befindlichen Originalien herausgegeben, und mit Anmerkungen erläutert [online] [cit. 16. 8. 2022]. Dostupné z: <https://www.digitale-sammlungen.de/>

⁸ Ibid. Zmienky o tomto práve sa nachádzajú naprieč celou publikáciou a týkajú sa rozličných miest v Brandenbursku.

⁹ *Grotekop* v preklade znamená Veľká hlava. Pojem pochádza z dolnej nemčiny a pravdepodobne sa viazal na pomenovanie hradu Prensberg, ktorý von Bülow obýval.

¹⁰ Rita BUCHHÖLZ – Klaus-Dieter GRALOW, De hystorie unde erfindinghe des hillighen Sacraments tho der wilsnack, Bad Wilsnack 1992, s. 6.

¹¹ „*Tres paruae hostie, consecratae, quae pro infirmis reservabantur.*“ In Ablaßbrief des P. Eugen für das heilige Blut zu Wilsnack, vom Churfürsten Friedrich veranstaltet, im Jahre 1446, in: Codex diplomaticus Brandenburgensis [online], s. 149, [cit. 20.8.2022]. Dostupné z: <https://opacplus.bsb-muenchen.de/>

¹² Dnes súčasť mesta Bad Wilsnack.

¹³ V niektorých zdrojoch sa uvádza, že biskup sa o náleze hostí dozvedel dodatočne a následne si sám predvolal miestneho farára. Pozri Jürgen SARNOWSKI, Looking for Signs: Criticism, Doubts, and Popular Belief in Fifteenth-Century Germany, in: Maimonides Review of Philosophy and Religion, Leiden 2022, s. 243. Je logické, že wilsnacký farár by zrejme nemal potrebu dať hostie nanovo konsekrovať v prípade, že už konsekrované boli. Navyše by podľa katolíckeho učenia bolo nemožné, aby sa na nekonekrovaných hostiách zjavila Kristova krv. Je však možné, že havelberský biskup sa chcel o udalostiach a ich rozsahu sám presvedčiť a zároveň pre istotu hostie ešte raz posvätiť.

preto dorazil spolu so sprievodom do Wilsnacku, aby odsľušil omšu a krvavé hostie konsekroval.¹⁴ V súlade so závermi štvrtého lateránskeho koncilu tak boli premenené na Kristovo telo a bolo teda z katolíckeho hľadiska v poriadku, keď sa im ľudia chodili klaňať.¹⁵

Takmer okamžite po náleze hostií sa správy o nich rozšírili po celom Nemecku a zanedlho i do pohraničia a okolitých krajov. S hostiami sa od počiatkov spájali najmä ich liečivé schopnosti. Do Wilsnacku začali prichádzať pútnici z celej Európy, zo všetkých sociálnych vrstiev, vo viere, že obyčajný pohľad na zázračné hostie ich môže uzdraviť. Šírili sa správy o údajnom vyliečení slepoty či navrátení schopností chromým končatinám, ale dokonca i o zmŕtvychvstaní.

Na takmer 200 rokov sa tak mesto stalo významnou pútnickou destináciou neskorostredovekej Európy, porovnateľnou s mestami ako Rím, Jeruzalem či Santiago de Compostela.¹⁶ Wilsnack sa dokonca dostal na najstaršiu mapu Nemecka, kde sa okrem neho nachádzali veľké a dlhodobé ekonomicky, politicky či nábožensky významné mestá.¹⁷

Mesto začalo čoskoro prosperovať i po ekonomickej stránke. Bohatí i chudobní pútnici so sebou prinášali dary hmotného a finančného charakteru. O tých druhých nepriamo svedčí konštrukcia, ktorú je možné nájsť na dochovanom, maľbami zdobenom drevenom kabinete, v ktorom boli v čase svojej slávy hostie uložené. Ide o drevenú nádobu s obdĺžnikovým otvorom, ktorý pravdepodobne slúžil na vhadzovanie mincí a iných nevelkých drahých predmetov. Kabinet dodnes stojí v miestnosti v pravej časti kostolnej lode. Bližšie informácie o histórii stavby samotného kostola poskytol odborný výskum sprevádzajúci renovačné práce, ktoré v kostole prebiehali v roku 2002.¹⁸ Na základe archeologických a historických výskumov vieme, že pred výstavbou súčasného kostola stál na jeho mieste menší pútnický kostol, ktorý nahradil ten vyhorený. Postavený bol medzi rokmi 1384 a 1390, po architektonickej stránke bol veľmi jednoduchý, pozostával iba z jednej lode a veže. Nutnosť postaviť nový, väčší chrám prišla so stále rastúcim počtom pútnikov, ktorí do mesta prichádzali. Podľa dostupných údajov nebolo neobvyklé, že nárazovo mohol počet pútni-

kov, snažiacich sa dostať do kostola a k hostiám, dosiahnuť denne i niekoľko tisíc ľudí a mesto bolo často preľudnené.¹⁹ Pozoruhodná budova nového kostola zasväteného sv. Mikulášovi je postavená v neskorogotickom slohu, jedno krídlo je však renesančné a naznačuje, že bolo pristavané neskôr, pravdepodobne až po skončení púti v druhej polovici 16. storočia.²⁰ Budova pozostáva okrem hlavnej časti i z priečnej chrámovej lode, tzv. transeptu, s ktorým tvorila trojlodovú stavbu. Bola výnimočná svojou rozlohou a mohutnosťou, do súčasnosti prevyšuje všetky budovy v okolí. Počas poslednej ukončenej renovácie boli zo strechy odobraté vzorky určené na dendrochronologický výskum, ktorý ako obdobie stavby kostola určil druhú polovicu 15. storočia.²¹

V miestnosti napravo od hlavnej lode, kde boli uchovávané hostie, sú niektoré holé tehly pokryté nápismi a znakmi. Ide pravdepodobne o podpisy pútnikov, ktorí miesto navštívili. Nachádzajú sa tu i nakreslené znaky podobné tým, ktoré je možné vidieť na niektorých oficiálnych listinách viazucich sa k tomuto daniu. Ide najmä o tzv. odpustkové listiny. Tie začali vydávať biskupi zhruba rok po objavení hostií, keď pápež Urban VI. vydal prvý odpustkový list a tým zlegitimizoval predaj odpustkov v rámci wilsnackých púti.²² Obvykle sa odpustky vydávali na 40 dní, dochovali sa však i listiny udeľujúce odpustky na dlhšie obdobie, a to dokonca i niekoľkých rokov. Takúto odpustkovú listinu vydal napríklad pápež Eugen IV.²³ Odpustky mohli byť udelené za cestu do Wilsnacku, poklonenie sa hostiám i za návštevu miestneho cintorína.

Odpustky za púť do Wilsnacku udeľovali biskupi z Brandenburgu a Havelbergu, ale i biskupi zo vzdialenejších častí Nemecka. Dokazuje to listina z roku 1392, v ktorej biskup z Lembergu udeľuje 40-dňový odpustok veriacim, ktorí navštívia Kostol sv. Mikuláša vo Wilsnacku.²⁴ Z predaja odpustkov bola pravdepodobne financovaná najväčšia časť stavby nového wilsnackého kostola. Zaujímavosťou je, že nemalú časť financií získavala fara i z tzv. hriešnických váh (nem. *Sündenwaage*). Boli to veľké váhy, kde sa na jednu stranu posadil hriešnik a na druhú sa ukladali rozličné dary od pokrmov po mince, až kým ramená neboli v jednej

¹⁴ Uvedená verzia príbehu sa zhoduje i s 15 drevorezmi, ktoré wilsnacké udalosti zachycujú. Nazývajú sa De hystorie unde erfindinghe des hillighen Sacraments tho der wilsnagk. Drevorezy boli vytvorené medzi rokmi 1510 a 1520, teda v období, keď Wilsnack napriek existujúcim pochybnostiam o pravosti zázraku a rozličným svetským i duchovným zákazom púti naďalej fungoval ako významné pútnické miesto. Drevorezy (v nemeckom origináli Einblattdrucke/ Einblattholzschneit) boli ideálnym nástrojom na sprostredkovanie informácií a príbehov s minimom slov a boli preto zrozumiteľné širším skupinám obyvateľstva. Zároveň však pre svoju dostupnosť a nízku kvalitu a cenu neboli chápané ako umelecké predmety a v rámci šetrenia často nachádzali využitie ako iný spotrebný tovar. Najčastejšie sa využívali ako obaly, predsádky či výstuže v ďalších knihách a podobný bol i osud viacerých kópií tejto konkrétnej tlače. Drevorezy boli v roku 1904 spracované historikom Paulom Heitzom a na základe jeho edície boli spolu so sprievodným textom vydané ako publikácia v roku 1992.

¹⁵ Ku kánonom štvrtého lateránskeho koncilu pozri Henry Joseph SCHROEDER, Disciplinary Decrees of the General Councils: Text, Translation and Commentary, St. Louis 1937, s. 236–296.

¹⁶ Hartmut BOOCKMANN, Der Streit um das Wilsnacker Blut. Zur Situation des deutschen Klerus in der Mitte des 15. Jahrhunderts, in: Zeitschrift für Historische Forschung, 1982, roč. 9, č. 4, s. 25.

¹⁷ Neskoršia mapa od Mikuláša Kuzánskeho z roku 1493 už pri meste Wilsnack mala dodatok s. *sangium*, čiže svätá krv. Na jeho mape z roku 1491 túto informáciu ešte nenájdeme a mesto je označené iba svojím skutočným názvom. Yale University Library Digital Collections, [online] [cit. 3.7.2022]. Dostupné z: <https://collections.library.yale.edu/catalog/15826862>

¹⁸ K detailom týkajúcim sa histórie stavby Kostola sv. Mikuláša v Bad Wilsnack pozri Ulrich WORONOWICZ, Evangelische Kirche St. Nikolai Bad Wilsnack, Regensburg 1994.

¹⁹ R. BUCHHOLZ – K. GRALOW, De hystorie unde erfindinghe des hillighen Sacraments tho der wilsnagk, s. 6.

²⁰ Ibid, s. 4.

²¹ U. WORONOWICZ, Evangelische Kirche St. Nikolai Bad Wilsnack.

²² Ablassbrief des Babstes Urban für das heilige Blut zu Wilsnack, vom Jahre 1384, in: Codex Diplomaticus Brandenburgensis, s. 140.

²³ Ablassbrief des Babstes Eugen für das heilige Blut zu Wilsnack, vom Churfürsten Friedrich veranstaltet, im Jahre 1446, s. 149–150.

²⁴ Tento biskup udeľoval podobné odpustky často i za návštevy iných pútnických miest, ako dokazuje ďalšia jeho odpustková listina z mája 1394. Landesarchiv Sachsen-Anhalt [online] [cit. 12.7.2022]. Dostupné z: <http://recherche.landearchiv.sachsen-anhalt.de/Query/detail.aspx?ID=140897>

Obr. 1. Odpustková listina z r. 1500, faksimile. Majetok archívu kostola sv. Mikuláša v Bad Wilsnack, foto autorka

rovine. Následne bol hriešnik zo svojich hriechov vykúpený a odväzený majetok pripadol fare.²⁵ Po absolvovaní púte a odovzdaní obety mali pútnici možnosť kúpiť si tzv. pútnický odznak. Išlo o ručne zhotovený odliatok znázorňujúci tri zázračné hostie – usporiadané boli do trojuholníka, dve hostie boli umiestnené hore, jedna dole a prepojené boli trojuholníkovou formou symbolizujúcou svätú trojicu. Na dvoch horných hostiách boli umiestnené dva kríže, ktoré sa na väčšine dochovaných artefaktov vzhľadom na svoju krehkosť nezachovali celé, prípadne sa nezachovali vôbec. Predná časť olovených hostií bola natretá červenou farbou symbolizujúcou krv. Odznak mal asi 3 × 3 cm. Na každej hostii bol náboženský výjav: bičovanie Krista, Kristus na kríži a zmŕtvychvstanie. Odliatky boli vyrobené zo zmesi

olova a cínu, produkované boli masovo, vo formách. Išlo o bežnú prax až do počiatkov reformácie. Tieto odznaky mohli mať náboženský i svetský charakter. Obvykle boli pripnuté na chlopniach kabátov či na klobúkoch tak, aby boli dobre viditeľné. Cenné informácie o spôsobe nosenia stredovekých odznakov nám poskytujú dobové obrazy, sochy či písomnosti.²⁶ Pre nositeľa mali tieto odznaky špeciálny a často osobný význam. Nebol to len suvenírom z cesty, pútnik si v odznaku so sebou odnášal i kúsok zázraku a magických schopností skutočných relikvií. Veril, že odznaky majú liečivú či ochrannú moc.²⁷ Pútnické odznaky z Wilsnacku sa počas archeologických vykopávok našli v rôznych častiach Nemecka i Európy. Veľká časť odznakov, okolo 60 kusov, sa našla pri archeologickom výskume v kláštore

²⁵ Mattheus LUDECUS, Historia von der erfindung, Wunderwercken und zerstörung des vermeinten heiligen Bluts zu Wilsnack, Vorrede, nečíslovaný predslov, s. C.I.–C.II.

²⁶ Ako príklad je možné uviesť dielo Hieronyma Boscha, v súčasnosti v zbierkach rakúskej Albertiny, s názvom Bettlern und Krüppeln, na ktorom má jeden zo zachytených zobrákav pripnutý wilsnacký pútnický odznak. Pozri <https://sammlungenonline.albertina.at>. Zachytené sú i na obrazoch od neznámych maliarov, sochách svätcov či náhrobných krížoch. Pútnickým odznakom ako fenoménom sa z iného uhla venuje dielo Liber Vagatorum od neznámeho autora z roku 1510 (ed. Martin Luther, 1528 a John Camden Hotten, The Book of Vagabonds and Beggars, 1860), kde pisateľ varuje bežný ľud pred zobrákami a vagabundami, ktorí nosia pútnické odznaky s cieľom vzbudenia sympatií, a teda získania vyššieho zárobku.

²⁷ Ann Marie RASMUSSEN, Material Meanings: What a Medieval Badge Can Tell You about Translation in the Middle Ages, Illinois 2016, s. 223.

Prenzlau²⁸, niekoľko kusov sa našlo i v meste Stade v historickej lokalite Hansehafen²⁹. Podľa údajov dostupných z online databáz Pilgerzeichen a Kunera bolo do dnešných dní nájdených okolo 300 kusov wilsnackých odznakov,³⁰ nálezy boli v Dánsku, vo Švédsku, v Anglicku, ale i v Belgicku, Rakúsku či Poľsku.³¹ Tieto náleziská nám môžu povedať mnoho o pútnických cestách a osudoch samotných pútnikov. Odznaky mohli patriť obyvateľom kláštorov, na ktorých pozemkoch sa našli, mohli patriť bežným pútnikom či šľachte, ktorá cestovala zďaleka, aby videla zázračné wilsnacké hostie. Nájdené odznaky sú datované najmä do obdobia 14. a 15. storočia, zopár kusov i do počiatku 16. storočia. V súčasnosti sa tieto nájdené kusy nachádzajú vo viacerých múzeách a súkromných zbierkach.

Pútnici do Wilsnacku, samozrejme, neprichádzali naprázdno. Archeologické výskumy v oblasti Kostola sv. Mikuláša vo Wilsnacku, ako i v okolí mesta odhalili rozličné predmety, ktoré so sebou pútnici niesli buď ako osobný majetok, alebo ako dar miestnej fare. Medzi nálezmi boli napríklad kusy oblečenia, obuv či typické pútnické tašky. Niektoré z týchto predmetov sú dnes súčasťou trvalej výstavy v interiéri Kostola sv. Mikuláša. V zbierke sa nachádza napríklad kožená mešcová peňaženka či takzvaná *Pilgerschuhe*, teda pútnická topánka, považovaná za unikátny príklad novovekého obuvníckeho remesla.³²

Svätá krv vo Wilsnacku však mala i svojich odporcov, otvorene sa proti nej stavali i niektorí členovia duchovenstva. Problematicky pôsobili najmä senzačné správy o všemožných zázrakoch, ktoré nemali v Európe obdobu a ktoré bolo neraz náročné, ak nie priam nemožné preukázať. V našich končinách sa preslávil najmä prípad istého bohatého pražského mešťana Petříka z Cách³³, ktorý údajne cestoval do Wilsnacku v očakávaní vyličenia svojej chromej hornej končatiny. Na oplátku niesol dar, strieborný odliatok ruky. Vo Wilsnacku zotrval Petřík tri dni, aby počul, čo budú v kostole o jeho prípade a dare kázať. Nakoniec bol priamym svedkom farárovho tvrdenia, že strieborný odliatok bol darom pražského občana za vyličenie skutočnej chorej ruky.³⁴ Voči tomuto klamstvu sa Petřík na mieste ohradil.

Povedal mu: „*Ó, kňaz, prečo klameš?*“³⁵ a ukázal prítomným svoju stále nevyličenú končatinu. Jeho príbeh vzbudil v Prahe rozruch. V reakcii na túto udalosť bola pražským arcibiskupom Zbyňkom Zajícem následne ustanovená trojčlenná komisia univerzitných majstrov, ktorá mala za úlohu wilsnacké zázračné udalosti prešetriť. Členmi tejto komisie boli Jan Hus, Štěpán z Kolína a Stanislav zo Znojma. Záverom komisie bolo, že wilsnacké zázraky sú podvod, a dňa 15.6. 1405 pražská synoda pod hrozbou exkomunikácie zakázala púte do tohto mesta.³⁶

Keďže rozhodnutie komisie pobúrilo mnohých duchovných žijúcich v Čechách a pôsobiacich na univerzite,³⁷ publikoval v roku 1406 Jan Hus teologický spis nazvaný *De Sanguine Christi*, teda *O krvi Kristovej*, v ktorom sa snažil svoj postoj, respektíve názor komisie obhájiť. Spis je dochovaný v rámci nekritickej edície Václava Flajšhansa z roku 1903 a pozostáva z dvoch častí *Questio de sanguine Christi* a *Tractatus*. Prvá časť *Questio* Hus začína otázkou, ktorá je zároveň jadrom jeho argumentácie: „*Či snád' Kristus všetku krv, ktorá z jeho tela vytekla, neoslávil v tom istom tele v hodine svojho vzkriesenia?*“³⁸ Podľa Husa bolo v procese zmŕtvychvstania vzkriesené celé Kristovo telo, teda i všetka jeho krv, a preto sa nemôže samostatne objaviť na zemi, podobne ako sa sám od seba nezjaví na zemi jeho vlas alebo iná časť jeho tela. Ľudia nemôžu svoju vieru podmieňovať fyzickou prítomnosťou častí Kristovho vzkrieseného tela, ktoré by mohli uctievať a ktoré sa tu podľa Husa (i podľa Stanislava zo Znojma) nemôžu v takejto podobe nachádzať: „*V dnešnej dobe Kristovi verní nesmú uctievať nič, čo je možné zazrieť a čo sa viaže na konkrétne miesto a existuje na tejto zemi, ako keby to bola skutočná Kristova krv či jeho vlasy.*“³⁹ Takéto konanie Hus v podstate považuje za rúhanie: „*Preto uctievať a tvrdiť, že niečo také je krvou Kristovou, [...] nemenej hanobí krv Kristovu, ako keby namiesto krvi bol uctievaný smrad mŕtveho koňa.*“⁴⁰ V druhej časti *Tractatus* už Hus pragmatickejšie pristupuje k problematike falošných zázrakov ako k fenoménu rozšírenému v reálnom svete. Varuje pred falošnými prorokmi a upozorňuje na nedávne incidenty s nepravými hostiami v Chrudime,

²⁸ Pilgerzeichen aus Wilsnack (Brandenburg) Deutsche, in: Deutsche Digitale Bibliothek [online] [cit. 13.8.2022]. Dostupné z: <https://www.deutsche-digitale-bibliothek.de/item/OMCO63B6LJ3RT3QZ5FY6UD5GAVPLTIC2>

²⁹ Pre bližšie informácie k tomuto výskumu pozri Jörg ANSORGE – Hartmut KÜHNE, *Die Pilgerzeichen aus dem Hafen von Stade: Ein Fenster in die unbekannteste Wallfahrts-geschichte des Landes zwischen Weser und Elbe*, in: *Stader Jahrbuch*, Stade 2016.

³⁰ Údaj platný k novembru 2022. Do tohto počtu spadajú odliatky odznakov určené na nosenie na oblečení. Nie sú tu započítané vizuálne vyobrazenia odznakov na obrazoch, sochách či kostolných zvonoch.

³¹ Projekt *Pilgerzeichen Datenbank* vznikol na základe spolupráce medzi viacerými nemeckými a jednou českou kultúrnou inštitúciou. Kunera je samostatným projektom z Holandska. Oba projekty aktívne zbierajú informácie o stredovekých odznakoch a miestach ich nálezu vrátane malieb či soch. *Pilgerzeichendatenbank*, Kunera [online] [cit. 13.8.2022]. Dostupné z: <https://www.pilgerzeichen.de/>, <https://kunera.nl/en>

³² Pozri bližšie Petr HLAVÁČEK – Hartmut KÜHNE, *Der sogenannte „Pilgerschuh“ in Wilsnack – eine Votivgabe und ihr historischer Kontext*, Bern 2006.

³³ V Husovom spise ako Petřík de Ach.

³⁴ Jan HUS, *De Sanguine Christi*, s. 32–33.

³⁵ „O sacerdos, cur mentiris?“ *Ibid.*, s. 33.

³⁶ František ŠMAHEL, *Jan Hus: Život a dílo*, s. 58. Tiež v *Die Stadt Wilsnack*, in: *Codex Diplomaticus Brandenburgensis*, s. 128.

³⁷ Ctírad V. Pospíšil sa zamýšľal, či boli títo duchovní nemeckej národnosti, akých vtedy v Čechách ani na univerzite nepôsobilo málo, navyše v tých časoch medzi nemeckými a českými univerzitnými predstaviteľmi panovali napäté vzťahy (pozri bližšie Ctírad Václav POSPÍŠIL, *Daší aspekty poměru Jana Husa k tajemství eucharistie*, in: *AUC Theologica*, 2015, roč. 5, č. 2, s. 276.).

Šmahel v tomto nesúhlase zasa nevníma nutne národnostnú otázku, ale zrkadlo, ktoré Hus nastavil v Čechách pôsobiacim duchovným a ich svätokopeckej praxi (pozri F. ŠMAHEL, *Jan Hus: Život a dílo*, s. 59).

³⁸ „Utrum, Christus omnem sanguinem, qui de corpore suo effluxit, in eodemcorpore hora resurrectionis glorificauit?“ J. HUS, *De Sanguine Christi*, s. 3.

³⁹ „Christi fideles hodie non debent quidquam localiter et visibiliter super terram existens pro sanguine vel crine venerari.“ J. HUS, *De Sanguine Christi*, s. 7.

⁴⁰ „Unde venerans et dicens aliquid talium esse sanguinem Christi [...] deonestaret sanguinem Christi, quam si pro sanguine Christi cruorem fetidum equi mortui veneraretur.“ *Ibid.*

v Krakove či v Kutnej Hore.⁴¹ Spomenul však i prešporskú diecézu (*dyocezi Pozoniensi*), kde bolo uväznených 12 kňazov⁴² (*sacerdotes*) a viacero vyššie postavených cirkevných hodnostárov (*multis presbiteris*) za to, že uctievali svätú krv.⁴³ Univerzitná komisia, ktorej bol Hus členom, v rámci vyšetrovania wilsnackých zázrakov vyhládala i konkrétnych pútnikov, ktorí údajne po návšteve Wilsnacku vyzdraveli. Hus vo svojom spise uvádza ako príklad chlapca, ktorému sa údajne vyliečila chorá noha, avšak po osobnej návšteve Hus zistil, že noha je na tom ešte horšie ako predtým. Taktiež dve ženy, ktoré údajne získali naspäť stratený zrak po návšteve zázračných hostií, sa priznali, že vlastne nikdy slepé neboli, iba mali občas boľavé oči.⁴⁴

I iní autori vo svojich kritických spisoch spomínali ťažko uveriteľné a overiteľné zázraky súvisiace s Wilsnackom. Mattheaus Ludecus, wilsnacký rodák, teológ a prvý protestantský dekan havelberskej katedrály, vydal v roku 1586 kritický spis pomenovaný *Historia Von der erfingung/Wunderwercken vnd zerstörung des vermeinten heiligen Bluts zur Wilßnagk*, v ktorom niekoľko zázračných udalostí spomína. Napríklad istý šľachtic Theodor Wenckstern z mesta Lenzen mal prísť o zrak počas cesty na koňoch spolu so svojimi príbuznými, keď sa zo zázračných hostií vysmieval. Šľachtic údajne na mieste padol na kolená a prosil o navrátenie zraku pomocou svätej krvi a zrak sa mu ihneď navrátil. Šľachtic nakoniec z vďačnosti navštívil Wilsnack ako prostý pútnik, naboso a v sprievode s ďalšími 30 ľuďmi. Ďalším zázrakom malo byť údajné zmŕtvychvstanie mlynárky Margaréty, ktorá v roku 1386 spadla pod mlynské koleso a šesť dní bola považovaná za mŕtvu, kým ju späť k životu neprivedlo vzývanie svätej krvi vo Wilsnacku. V meste Lichtenau sa zasa mal prebrať k životu nebožtík, ktorý už ležal v kostole na márach a bol pripravený na pohreb. Jeho vzkriesenie údajne súviselo so svätou krvou vo Wilsnacku, kam sa musel ihneď vybrať na púť, aby ju uctil.⁴⁵ Proti pravosti wilsnackých zázrakov sa údajne postavil i istý doktor teológie Johannes Wunschelberg, ktorý mal v roku 1400 publikovať spis proti falošným púťam, ktorý mohol byť namierený i proti Wilsnacku. Wunschelberg v ňom údajne obviňoval z chamtivosti kňazov a biskupov podieľajúcich sa na takýchto zázrakoch.⁴⁶

Kontinuita a význam wilsnackých púti boli podporované i vyšším duchovenstvom. V roku 1446 udelil pápež Eugen IV. Wilsnacku odpustkový list, v ktorom umožňoval udeľovanie odpustkov tým, ktorí Kostol sv. Mikuláša osobne navštívia: „*Preto lákajúc tých veriacich istými darmi, to jest odpustkami a odpustením hriechov, vzývajme otcovské prvky, aby ten istý kostol navštevovali s väčšou oddanosťou, i ku cti Božieho milosrdenstva, ktorého sladkosť je liekom chorých, útechou tých, ktorí nariekajú, a liekom pre vinníkov, a ku všetkým tým, ktorí ho prosia o jeho ochranu, vyžaruje prúd milosrdenstva.*“⁴⁷ V ďalšom liste z rovnakého roku adresovanom havelberskému biskupstvu vyslovil pápež žiadosť, aby bola k zázračným wilsnackým hostiám položená vždy nová konsekrovaná hostia.⁴⁸ Svoju žiadosť potom pápež zopakoval biskupom ešte o rok neskôr.⁴⁹ Išlo o riešenie situácie vyplývajúcej z neuzavretej teologickej dišputy: je vôbec Kristus prítomný v premenenom chlebe a víne, a ak áno, ako dlho? Proti praxi štvrtej hostie ostro vystupoval napríklad Heinrich Toke, kanonik z Magdeburgu,⁵⁰ a udalosti vo Wilsnacku nazval modlárstvom.⁵¹ V roku 1446 vydal Artikuly proti udalostiam vo Wilsnacku.⁵² Tokovo naliehanie viedlo k niekoľkým synodám na túto tému, v roku 1451 dokonca publikoval i traktát proti wilsnackým zázrakom nazvaný *Tractatus contra cruorem* (Traktát proti krvi), ktorý predniesol na magdeburskom provinciálnom koncile, ktorý sa konal v tom istom roku.⁵³ Proti krvavým hostiám sa následne postavila i Univerzita v Erfurte, kde Toke študoval.

Pápežský legát Mikuláš Kuzánsky, ktorý sa zúčastnil na tom istom koncile ako Toke, bol jeho argumentmi veľmi rýchlo presvedčený. Na základe dochovaných archíválií vieme, že sa snažil zastaviť púte do Wilsnacku a v roku 1451 požiadal magdeburgského arcibiskupa Fridricha III., aby tento zákaz presadil. O tento krok sa Fridrich pokúsil, keď v januári nasledujúceho roku vydal zákaz púti do Wilsnacku a uctievania svätej krvi.⁵⁴ Úspech však tieto snahy nemali a konflikt vyeskaloval do bodu, keď sa arcibiskup z Magdeburgu a biskup z Havelbergu navzájom exkomunikovali. Fridrich následne ešte uvalil na mesto interdikt.⁵⁵ Pápež Mikuláš V., na ktorého vyvíjali nátlak i svetské authority, však púte úplne zakázať nechcel a v roku 1477 potvrdil nielen prikladanie štvrtej konsekrovanej hostie k trom „zá-

⁴¹ J. HUS, *De Sanguine Christi*, s. 28.

⁴² J. HUS, *De Sanguine Christi*, s. 29.

⁴³ V latinčine sa rozlišuje pojem *sacerdos* a *presbyter*. Oba sa do väčšiny moderných jazykov prekladajú ako kňaz a ich odlišovanie dnes nie je jednoduché. V doslovnom preklade by *sacerdos* bol kňaz a *presbyter* starešina. Je možné, že i tu mal Hus na mysli 12 kňazov a viacero starších členov duchovenstva spadajúcich pod konkrétnu diecézu.

⁴⁴ J. HUS, *De Sanguine Christi*, s. 33.

⁴⁵ M. LUDECUS, *Historia von der erfingung, Wunderwercken und zerstörung des vermeinten heiligen Bluts zu Wilßnagk*, nečíslované, ozn. s. E a.

⁴⁶ *Die Stadt Wilsnack*, in: *Codex Diplomaticus Brandenburgensis*, s. 128.

⁴⁷ „Unde fideles ipsos quibusdam alliciendo muneribus, Indulgentijs videlicet et peccatorum remissionibus paterna clementia inuitamus, ut dicta Ecclesia ad eisdem fidelibus majoris denotionis frequentatione veneretur, etiam ad debitum diuinae Maiestatis honorem, de cuius dulcedine aegris medicina, languentibus folamen, ac reis culpaie remedium, et cunctis ipsius patrociniū implorantibus, misericordiae riulus noscitur emanare.“ *Ablaßbrief des Babstes Eugen für das heilige Blut zu Wilsnack, vom Churfürsten Friedrich veranstaltet, im Jahre 1446.*, in: *Codex diplomaticus Brandenburgensis*, s. 149.

⁴⁸ *Ibid.*, s. 149–150.

⁴⁹ *Ibid.*, s. 150–151.

⁵⁰ J. SARNOWSKI, *Looking for Signs*, s. 243.

⁵¹ *Codex diplomaticus Brandenburgensis*, s. 128 a s. 147–148.

⁵² Pozri Heinrich TOKE, *Articuli contra haec quae committuntur in Wilsnack* [online] [cit. 2.8.2022]. Dostupné z <https://opendata.uni-halle.de/handle/1981185920/36284>

⁵³ Pozri Heinrich TOKE, *Tractatus contra cruorem* [online] [cit. 2.8.2022]. Dostupné z <https://badw.de/>

⁵⁴ Erzbischof Friedrich von Magdeburg publicirt das Verbot des Cardinal-Legaten Nicolaus von Cusa in Bezug auf die Verehrung des heiligen Blutes, im Jahre 1452, in *Codex Diplomaticus Brandenburgensis*, s. 152–156.

⁵⁵ J. SARNOWSKI, *Looking for Signs*, s. 248.

Obr. 2. Malba zobrazujúca históriu zázračných hostií, Bad Wilsnack, foto autorka

zračným“, ale vydal i nový odpustkový list.⁵⁶ Okrem toho zrušil i všetky Kuzánskeho dekréty týkajúce sa Wilsnacku a anuloval arcibiskupský interdiť.

Pre bežný ľud, nezaujímajúci sa o filozoficko-teologické spory duchovných a univerzitných filozofov, boli wilsnacké hostie naďalej „relikviami, ktoré manifestovali zázrak Eucharistie a preniesli posvätnú moc a božstvo z Krista na ľudskú rasu.“⁵⁷ To, aký význam mali wilsnacké púte na neskorostredovekú európsku spoločnosť, dosvedčuje vo svojom diele i Mattheus Ludecus. Tento neskorostredoveký právnik a historik sa narodil a vyrastal vo Wilsnacku a vo svojom diele spomína, ako ľudia z rôznych krajov hŕfnu do mesta cestovali, aby zázračné hostie videli. Najvýznamnejším dňom pre pútnikov bol sviatok sv. Bartolomeja. „V deň sv. Bartholomeja Apoštola je maximus concursus, najväčší dav ľudí, ktorí sa tu inak naraz nevidia ani za celý rok, v tom čase sa tu schádzajú ľudia zo všetkých miest a v takom veľkom počte idú do kostola, že sú v kostole i mimo neho, na oboch miestach sa okruh (ľudí) tiahne celkom doďaleka, a je oči-evidné a zrejme, že nemôžu mať dostatok miesta.“⁵⁸

Rázny koniec wilsnackým zázračným hostiám napokon učinila až reformácia, počas ktorej sa dovtedy katolícky

chrám sv. Mikuláša vo Wilsnacku prihlásil k evanjelickému učeniu. Okolo polovice 16. storočia v ňom pôsobil reformovaný kazateľ Joachim Ellefeld, ktorý sa významne zapísal do miestnej histórie, keď v roku 1552 hostie spálil. Púte a návštevy mesta utíchli takmer tak rýchlo, ako sa začali, a hoci Wilsnack stratil svoju niekdajšiu slávu prameniaca z náboženského významu, táto kapitola dejín nezanikla, ale udržala si svoje pevné miesto v rámci miestnej kultúry a obyvatelia si ju rôznymi spôsobmi pripomínajú dodnes.

V súčasnosti sa v meste Bad Wilsnack tradícia zázračných krvavých hostií udržiava najmä prostredníctvom umeleckých rekonštrukcií historických udalostí, archeologických aktivít spojených s obnovou pútnických lokalít, ako i odbornými podujatiami určenými pre výskumníku a vedeckú obec.

Laického návštevníka či návštevníčku zaujme nástenná malba na jednej z mestských budov, ktorá zjednodušeným spôsobom podáva informácie o týchto historických udalostiach. Na tie nadväzujú kultúrne podujatia spoluorganizované miestnou evanjelickou farou a čerpajúce z motívu stredovekých púti.⁵⁹

Počas archeologických výskumov v okolí mesta Bad Wilsnack a v okolí Berlína boli objavené zvyšky pôvodnej

⁵⁶ Des Babstes Eugen Vefehl über die blutigen Hostien zu Wilsnack eine consecrierte Hostie zu legen, vom Jahre 1446, in: Codex Diplomaticus Brandenburgensis, s. 150–151.

⁵⁷ A. M. RASMUSSEN, Material Meanings: What a Medieval Badge Can Tell You about Translation in the Middle Ages, s. 223.

⁵⁸ „Auff den Tag S. Bartholomei Apostoli / ist maximus concursus der grösste zulauff wie sonsten durchs ganze Jar auff einmal nicht geschehen dahin gewesen / zu welcher zeit die Leute aus allen ortern in solcher grossen anzahl dahin Kirchfarten ganzen find / das die in und ausserhalb der Kirchen / welche beide orter doch in jrer Circumferente und umbfreis ziemlich weit / wie es noch augenscheinlich ist / begriffen sind / nicht plaßes noch. „Auff den Tag S. Bartholomei Apostoli / ist maximus concursus der grösste zulauff wie sonsten durchs ganze Jar auff einmal nicht geschehen dahin gewesen / zu welcher zeit die Leute aus allen ortern in solcher grossen anzahl dahin Kirchfarten ganzen find / das die in und ausserhalb der Kirchen / welche beide orter doch in jrer Circumferente und umbfreis ziemlich weit / wie es noch augenscheinlich ist / begriffen sind / nicht plaßes noch raumes gnug haben können.“ In M. LUDECUS, Historia von der erfindung, Wunderwercken und zerstörung des vermeinten heiligen Bluts zu Wilssnack, Vorrede.

⁵⁹ Napríklad tzv. Pilgerfest spojený s dobovým divadlom sa organizuje každoročne v auguste, či tzv. Biopilgern, projekt združujúci miestnych malovórcov.

Obr. 3. Mapa znázorňujúca súčasnú podobu pútnickej cesty. Zdroj: reklamný leták Pilgerweg: Berlin – Wilsnack, foto autorka

pútnickej cesty. Identifikácia oblasti bola možná na základe materiálnych nálezov pochádzajúcich z čias, keď touto oblasťou prúdili davy pútnikov, ako i na základe stredovekých a novovekých písomných zdrojov, nákrasov a historických máp, ktoré polohu tejto cesty znázorňujú. Ako začiatok cesty bola určená dedinka Hennigsdorf pri Berlíne. Komplexná rekonštrukcia pútnickej cesty v rámci jej 130-kilometrovej dĺžky prebehla v roku 2006.⁶⁰ V roku 2007 podnikli zaujímavý experiment nemecký historik Hartmut Kühne a český obuvnícky expert Petr Hlaváček, ktorí na základe zachovanej pútnickej topánky⁶¹ vytvorili repliky a v nich prešli po pútnickej ceste z Berlína do Wilsnacku. Cieľom tohto praktického experimentu bolo overiť odolnosť a pohodlnosť neskorostredovekej pútnickej obuvi.⁶² Pútnická cesta je priebežne značená tromi oranžovými bodkami odkazujúcimi na tri krvavé hostie.⁶³ V súčasnosti sa o údržbu wilsnackej pútnickej cesty, ako i o kultúrne podujatia s tým spojené stará tzv. Spolok na podporu Kostola Svätej krvi v Bad Wilsnacku⁶⁴ založený v roku 2004. Združenie si dalo za úlohu „propagovať a udržiavať Kostol sv. Mikuláša v Bad Wilsnacku prostredníctvom nemateriálnej a materiálnej podpory v spolupráci s farskou cirkevnou radou.“⁶⁵

Mesto nadväzuje na svoju pútnickú minulosť i možnosťou kúpiť si tzv. *Pilgerpass* (pútnický pas) či ručne odliaty pútnický odznak vytvorený podľa archeologicky doložitelných originálov.

Hoci by sa mohlo zdať, že v súčasnosti je spomienka na pútnickú minulosť mesta a jeho náboženský význam iba symbolická, pre mnohých návštevníkov je Wilsnack stále dôležitým duchovným miestom. Každý rok sa doň po pútnickej

cesty vydajú individuálni pútnici a pútničky i skupiny organizované miestnym cirkevným združením, aby absolvovali svoje „špeciálne stretnutie s Bohom.“⁶⁶ Je tak na mieste tvrdenie, že cesta nezmenila svoju podobu, iba rozšírila svoje možnosti a dnes sa na nej stretávajú pútnici s bežnými turistami.

V rámci komplexnejšieho výskumu fenoménu neskorostredovekých pútí v severnom Nemecku bolo vedených viacero výskumov, ich poznatky a súvisiace zaujímavosti boli v rokoch 2020/2021 prezentované verejnosti v rámci výstavy *Wege in den Himmel – Pilgerspuren im Norden*.⁶⁷ Tá sa konala v nemeckom meste Stade, v jednom z najvýznamnejších nálezísk wilsnackých pútnických odznakov. Cieľom výstavy bolo vysvetliť význam a symboliku púte pre stredovekého človeka, jeho mentálny svet a hodnotový systém, podľa ktorého žil.

Náboženské púte ako fenomén neskorého stredoveku je možné pozorovať a skúmať vo viacerých oblastiach Európy i samotného Nemecka. V prípade mesta Bad Wilsnack za jeho úspechom pravdepodobne stáli rýchlo sa šíriace a, ako sme sa dozvedeli z niektorých uvedených primárnych spisov, často nepodložené správy o zázračných uzdraveniach či dokonca zmŕtvychvstaniach. Dobová kontroverzia pútnického miesta zároveň poskytuje bohaté zdroje informácií pre súčasných bádateľov a bádatelky, keďže okrem odpustkových listín máme k dispozícii i kritické texty. Vďaka dochovaným archeologickým pamiatkam či umeleckým vyobrazeniam máme možnosť skúmať širší kontext pútí, zasadený do bežného života stredovekého človeka. V neposlednom rade sa o zachovanie tradície wilsnackej svätej krvi stará samotné obyvateľstvo mesta, ktoré odborné poznatky

⁶⁰ Rainer OEFELIN, *Der Weg zum Wunderblut. Auf den Spuren der Wilsnack fahrer*, Berlin 2006.

⁶¹ Tento exemplár je pravdepodobne jedinou dochovanou pútnickou topánkou z obdobia 16. storočia. V súčasnosti je súčasťou trvalej expozície v evanjelickom Kostole Sv. krvi vo Wilsnacku.

⁶² Pre teoretický rozmer nálezu tejto topánky pozri Petr HLAVÁČEK – Hartmut KÜHNE, *Der so genannte „Pilgerschuh“ in Wilsnack – Eine Votivgabe und ihr historischer Kontext*.

⁶³ *Wegverlauf Übersicht* [online] [cit. 08. 11. 2022]. Dostupné z: <https://www.wegenachwilsnack.de/>

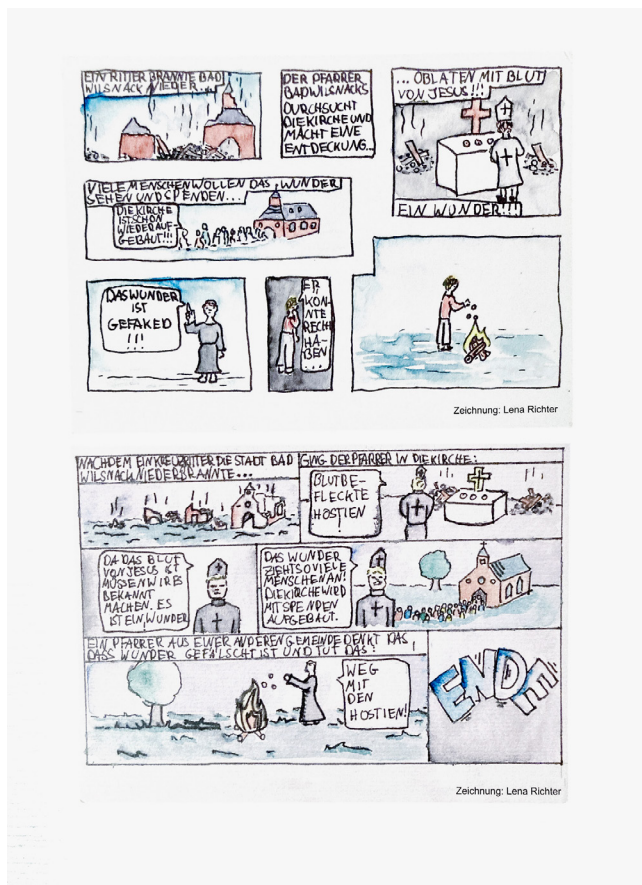
⁶⁴ V nemeckom origináli sa spolok nazýva *Der Förderverein der Wunderblutkirche St. Nikolai in Bad Wilsnack*.

⁶⁵ Informácie dostupné na webe združenia [online] [cit. 08. 11. 2022]. Dostupné z: <http://www.wunderblutkirche.de/foerdereverein-2/>

⁶⁶ „besonderen Begegnung mit Gott“ – [online] [cit. 08. 11. 2022]. Dostupné z: <https://www.wegenachwilsnack.de/>

⁶⁷ V preklade sa výstava nazýva *Cesty do neba – Pútnické stopy na severe*.

Obř. 4. Pohľadnice s ilustrovaným príbehom o zázračných hostiách. Osobné vlastníctvo, foto autorka

a výsledky výskumov komponuje do súčasnej kultúry a prezentuje spôsobom, ktorý do mesta, ktoré má i dnes ledva 3000 obyvateľov, môže pritiahnúť záujem nielen odbornej, ale i laickej verejnosti.

Pramene

- Codex Diplomaticus Brandenburgensis, 1. část, 2. zvázok, Berlin 1842 [online]. Dostupné z <https://opacplus.bsb-muenchen.de/>
- Ewald Friedrich von HERTZBERG [ed.], Landbuch des Churfürstenthums und der Mark Brandenburg, welches Kayser Carl IV. König von Böhmen und Marggraf zu Brandenburg, im Jahr 1375. anfertigen lassen; wie auch das Register des Landschosses einiger Creise der Churmark vom Jahr 1451.: Aus den in den Brandenburgischen Landes-Archiven befindlichen Originalien herausgegeben, und mit Anmerkungen erläutert.
- John Camden HOTTEN, The Book of Vagabonds and Beggars, London 1860 [online]. Dostupné z: <https://www.gutenberg.org/files/46287/46287-h/46287-h.htm>
- Jan HUS, De Sanguine Christi, in: V. FLAJŠHANS [ed.], Spisy M. Jana Husi, Praha 1903.
- Landesarchiv Sachsen-Anhalt, fond Anhaltisches Gesamtarchiv, fond Z 1, inv. č. 1213.
- Matthaeus LUDECUS, Historia von der erfindung, Wunderwercken und zerstörung des vermeinten heiligen Bluts zu Wilssnagk, Wittenberg 1586 [online]. Dostupné z: <https://daten.digital-e-sammlungen.de/>

- Heinrich TOKE, Articuli contra haec quae committuntur in Wilsnack, 1446 [online]. Dostupné z: <https://opendata.uni-halle.de/handle/1981185920/36284>
- Heinrich TOKE, Tractatus contra cruorem, 1451 [online]. Dostupné z: <https://badw.de>

Literatura

- Jörg ANSORGE – Hartmut KÜHNE, Die Pilgerzeichen aus dem Hafen von Stade: Ein Fenster in die unbekannt Wallfahrtsgeschichte des Landes zwischen Weser und Elbe, in: Stader Jahrbuch 2016, Stade 2016.
- Hartmut BOOCKMANN, Der Streit um das Wilsnacker Blut. Zur Situation des deutschen Klerus in der Mitte des 15. Jahrhunderts, in: Zeitschrift für Historische Forschung, 1982, roč. 9, č. 4, s. 385–408.
- Rita BUCHHOLZ – Klaus-Dieter GRALOW, De hystorie unde erfindinghe des hillighen Sacraments tho der wilsnagk, Bad Wilsnack 1992.
- Francis Ludwig CARSTEN, Medieval Democracy in the Brandenburg Towns and its Defeat in the Fifteenth Century: The Alexander Prize Essay, in: Transactions of the Royal Historical Society, 1943, vol. 25, s.73–91.
- Justine FIRNHABER-BAKER, Seigneurial Violence in Medieval Europe, in: The Cambridge World History of Violence, Cambridge 2020, s. 248–266.
- Václav FLAJŠHANS, M. Jan Hus, Praha 1915.
- Paul HEITZ, Das Wunderblut zu Wilsnack.: Niederdeutscher Einblattdruck mit 15 Holzschnitten aus der Zeit von 1510-1520, Strassburg 1904.
- Petr HLAVÁČEK – Hartmut KÜHNE, Der so genannte „Pilgerschuh“ in Wilsnack – eine Votivgabe und ihr historischer Kontext, in: Die Wilsnackfahrt. Ein Wallfahrts- und Kommunikationszentrum Nord- und Mitteleuropas im Spätmittelalter. Bern 2006, s. 189–198.
- Hartmut KÜHNE – Anne Katrin ZIESAK, Wunder Wallfahrt Widersacher. Die Wilsnackfahrt, Regensburg 2005.
- Bärbel MANN, Bad Wilsnack. Historischer Wallfahrtsort und Kurstadt mit Tradition. Berlin 2019.
- Rainer OEFELEIN, Der Weg zum Wunderblut. Auf den Spuren der Wilsnackfahrer, in: Offene Kirchen. Brandenburgische Kirchen laden ein, Berlin 2006, s. 25–28.
- Jan PETERS, Wilsnack nach dem Wunderblut – Nachreformatorisches Kirchenleben in einer märkischen Mediastadt, in: Jahrbuch für Berlin-Brandenburgische Kirchengeschichte 61, Berlin 1997, s. 124–150.
- Čtirád Václav POSPÍŠIL, Další aspekty poměru Jana Husa k tajemství eucharistie, in: AUC Theologica, 2015, roč. 5, č. 2.
- Ann Marie RASMUSSEN, Material Meanings: What a Medieval Badge Can Tell You about Translation in the Middle Ages, in: Un/Translatables: New Maps for German Literature. Illinois 2016, s. 215–228.
- Werner RÖSENER, W. Zur Problematik des spätmittelalterlichen Raubrittertums, in: Festschrift für Berent Schweinekörper zu seinem siebzigsten Geburtstag, 1982, s. 469–488.
- Jürgen SARNOWSKI, Looking for Signs: Criticism, Doubts, and Popular Belief in Fifteenth-Century Germany, in: Maimonides Review of Philosophy and Religion, Leiden 2022, s 240–277.

Henry Joseph SCHROEDER, Disciplinary Decrees of the General Councils: Text, Translation and Commentary, St. Louis 1937.
Jiří SPĚVÁČEK, Karel IV. Život a dílo (1316–1378), Praha 1979.
Jiří SPĚVÁČEK, Václav IV. (1361–1419), Praha 1986.
František ŠMAHEL, Jan Hus: Život a dílo, Praha 2013.
Ulrich WORONOWICZ, Evangelische Kirche St. Nikolai Bad Wilsnack, Regensburg 1994.

Internetové zdroje

Deutsche Digitale Bibliothek: Kultur und Wissen [online].
Dostupné z: <https://www.deutsche-digitale-bibliothek.de>
Yale University Library Digital Collections [online]. Dostupné z: <https://collections.library.yale.edu/>
Wege nach Wilsnack – Pilgerwege nach Wilsnack – Auf historischen Wegen in die Prignitz [online]. Dostupné z: <https://www.wegenachwilsnack.de/>
Wunderblutkirche Bad Wilsnack [online]. Dostupné z: <http://www.wunderblutkirche.de/>